

Міжнародні відносини у 21 столітті: місце і роль України

Олег Поліщук, Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

У даній роботі розглядаються основні підходи до визначення і розуміння поняття «гібридна війна», здійснюється аналіз основних положень феномену гібридної війни та їх характерних рис у міжнародних відносинах, констатується відсутність єдиного визначення поняття гібридна війна у науковому полі, розглядаються передумови розгортання гібридної війни країною-агресором.

Актуальність проблеми. Проблематика гібридної війни актуалізується через підвищення рівня напруженості, що у результаті призводить до значних ресурсних втрат. Усе це впливає на розвиток суспільства і держави, а також усі процеси, які в них проходять.

Це становище зумовлює необхідність глибокого і об'єктивного дослідження цього явища. Отже, дуже важливо розкрити сутнісний зміст, передумови виникнення, основні ознаки і можливі наслідки цього деструктивного процесу з огляду на події на сході України. Також вивчення цієї проблеми зумовлене необхідністю боротьби і розробки ефективних засобів протидії гібридній війні, визначення шляхів її уникнення в майбутньому.

Інноваційність аналізу цієї проблеми виявляється через погляд на гібридну війну в Україні як складову «холодної війни», нової віхи історії протистояння Росії та Заходу, виявлення характерних рис «холодної війни» в наш час, встановлення концептуальних положень даного поняття та його специфічних рис у міжнародних відносинах.

До недавнього часу Росія не лише обмежувала будь-які спроби наближення України до ЄС, але й всіляко намагалася втягнути її до Митного або Євразійського союзу. Росія не може допустити незалежне становище України. На переконання агресора, Україна має поступитися власним суверенітетом на користь імперських прагнень Росії.

Шляхом втягнення України до вищезгаданих союзів Путін втілює свій задум стосовно відродження «великої Росії». Щодо європейських прагнень України не можна привести жодного прикладу політичного чи економічного шантажу з боку країн-членів ЄС.

Отже, здійснюючи вибір напрямку свого зовнішнього розвитку, влада держав має враховувати зовнішньополітичну доктрину Росії.

Ключові слова: : конфронтація, «холодна війна», «гібридна війна», інформаційне протистояння, інтернет-ресурси, деморалізація супротивника, пропагандистська кампанія, ескалація

International relations in 21 century: the place and role Ukraine

Oleg Polishchuk, H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University

The present paper considers the main approaches to definition and understanding of concept of hybrid war, the substantive provisions of the phenomenon of hybrid war and its features in the international relations are analyzed, absence of unified definition of concept of "hybrid war" in scientific field is stated, also pre-conditions of hybrid war development by a country-aggressor are considered.

Actuality of problem. The problem of the "Hybrid War" due to the increase of the tension level is actualized, which ultimately leads to significant resource losses. All this affects on development of society and the state, as well as on the all the processes that take place in them.

Lately in different parts of the world there is a far of local and domestic conflicts that on the essence appear opposition of supercountries through aspiration to protect the interests and occupy leader positions on a world political arena. This problem puts further European and world safety under a threat.

«Cold war» became one of main varieties of relations between countries during the last two centuries through intensifying of political rivalry and wars for diverse reasons.

This position predetermines the necessity of deep and objective research of this phenomenon. Consequently it is very important to expose maintenance, pre-conditions of origin, basic signs and possible consequences of this destructive process from event on east of Ukraine. Also study of this problem predefined by the necessity of fight and development of effective counterweapons, determination of ways of its avoidance to hybrid war in the future. Innovativeness of analysis of this problem appears through a look to hybrid war in Ukraine as a constituent of «cold war», new landmark of history of opposition to Russia and the West, exposure of the

personal touches of «cold war» in our time, establishment of conceptual positions of this concept and its specific lines in international relations.

Keywords: *confrontation, «cold war», information opposition, internet recours, demoralization opponent, propagandist campaign, escalation*

Международные отношения в 21 веке: место и роль Украины

Олег Полищук, Харьковский национальный педагогический университет имени Г.С. Сковороды

В данной работе рассматриваются основные подходы к определению и пониманию понятия «гибридная война», осуществляется анализ основных положений феномена гибридной войны и их характерных черт в международных отношениях, констатируется отсутствие единого определения понятия гибридная война в научном поле, рассматриваются предпосылки развертывания гибридной войны страной-агрессором.

Актуальность проблемы. Проблематика гибридной войны актуализируется через повышение уровня напряженности, в результате приводит к значительным ресурсным потерям. Все это влияет на развитие общества и государства, а также все процессы, которые в них проходят.

Это положение вызывает необходимость глубокого и объективного исследования этого явления. Следовательно, очень важно раскрыть сущностное содержание, предпосылки возникновения, основные признаки и возможные последствия этого деструктивного процесса, учитывая события на востоке Украины. Также изучение этой проблемы обусловлено необходимостью борьбы и разработки эффективных средств противодействия гибридной войне, определения путей ее избежания в будущем.

Инновационность анализа этой проблемы проявляется через взгляд на гибридную войну в Украине как составляющую «холодной войны», новой вехи истории противостояния России и Запада, выявление характерных черт «холодной войны» в наше время, установление концептуальных положений данного понятия и его специфические черты в международных отношениях.

До недавнего времени Россия не только ограничивала любые попытки приближения Украины к ЕС, но и всячески пыталась втянуть ее в Таможенный или Евразийский союз. Россия не может допустить независимое положение Украины. По убеждению агрессора, Украина поступится собственным суверенитетом в пользу имперских устремлений России.

Путем втягивания Украины в вышеупомянутых союзов Путин воплощает свой замысел относительно возрождения «великой России». Относительно европейских стремлений Украины нельзя привести ни одного примера политического или экономического шантажа со стороны стран-членов ЕС.

Следовательно, осуществляя выбор направления своего внешнего развития, власть государств должны учитывать внешнеполитическую доктрину России.

Ключевые слова: *конфронтация, «холодная война», «гибридная война», информационное противостояние, интернет-ресурсы, деморализация противника, пропагандистская кампания, эскалация*

Актуальність проблеми

«Холодна війна» стала одним з головних різновидів відносин між країнами протягом останніх двох століть через загострення політичного суперництва і війн з різних причин.

Останнім часом у різних частинах світу відбувається значна кількість локальних і внутрішньодержавних конфліктів, які по своїй суті виявляються протистоянням наддержав через прагнення захистити свої інтереси і посісти лідерські позиції на світовій політичній арені. Дана проблема ставить

під загрозу подальшу європейську і світову безпеку.

Характер взаємовідносин між двома державами, які мають ліву частку світового ядерного арсеналу, загострює нашу увагу на цій проблемі: Росія застосувала до нашої країни всі наявні засоби війни.

Проблематика «гібридної війни» актуалізується через підвищення рівня напруженості, що у результаті призводить до значних ресурсних втрат. Усе це впливає на розвиток суспільства і держави, а також усі процеси, які в них проходять.

Це становище зумовлює необхідність глибокого і об'єктивного дослідження цього явища. Отже, дуже важливо розкрити сутнісний зміст, передумови виникнення, основні ознаки і можливі наслідки цього деструктивного процесу з огляду на події на сході України. Також вивчення цієї проблеми зумовлене необхідністю боротьби і розробки ефективних засобів протидії гібридній війні, визначення шляхів її уникнення в майбутньому.

Інноваційність аналізу цієї проблеми виявляється через погляд на гібридну війну в Україні як складову «холодної війни», нової віхи історії протистояння Росії та Заходу, виявлення характерних рис «холодної війни» в наш час, встановлення концептуальних положень даного поняття та його специфічних рис у міжнародних відносинах.

Розробленість наукової проблеми в літературі.

Дослідження гібридної війни, яка ведеться проти України, переконливо демонструє, що вона є наслідком протистояння двох держав Росії і США. Це відбувається через прагнення Росії вийти на лідерські позиції світових наддержав. Для втілення цієї мети вона намагається повернути тотальний вплив на країни, які раніше входили до складу СРСР і, зокрема, Україну. Оскільки в геополітичному сенсі Україна є межею між ЄС і Росією, завдання отримання контролю над нею є додатковим аргументом для країни-агресора у протистоянні із Заходом.

Складно переоцінити значення такого явища як «гібридна війна» для сучасних міжнародних відносин між державами, яка в наш час досліджена недостатньо.

Слід відзначити вітчизняних і закордонних науковців, які здійснили дослідження даного наукового поля. Передусім необхідно виокремити таких дослідників, як М.Херпен, Дж.Шерр, В.Горбулін, О.Власюк, К. Кононенко, В.Огризко, Г. Перепилиця,

ЪЛ. Поляков, В. Фесенко, Ю. Федоров, Є. Магда, А. Аржановский, Ю. Фельштинський, С. Станчев, М. Розумний, А. Ок蒂斯юк. Незважаючи на таку кількість наукових робіт, присвячених даній проблематиці, вона потребує подальшого її дослідження.

Мета статті – дослідження основних концептуальних положень поняття «гібридна війна», її специфічних рис у системі міжнародних відносин та подальшого засвоєння уроків для України.

Виклад основних положень

На сьогодні Україна в системі міжнародних відносин знаходиться в амбівалентному становищі. З одного боку, вона має добрі відносини з США і ЄС, а з іншого – Україна перебуває в стані «гібридної війни» з державою-агресором (Бедрицкий, 2003).

Через часті випадки здійснення кольорових революцій проблема гібридної війни стає особливо актуальною. Головними засобами геополітичних протистоянь у сучасному світі стали інформаційні і психологічні війни. Необхідно розуміти, що розвиток соціуму створює нові інструменти формування політичної реальності. Однак саме вони становлять виняткову небезпеку для сучасних націй-держав (Динис, 2016).

Ще до недавнього часу поняття «інформаційна війна» зводилось до протидії інформаційним загрозам. Однак для розуміння феномену гібридної війни попереднього тлумачення вже недостатньо. Ми стикаємось з принципово новими процесами, які виявляються незрозумілими. Надто швидка динаміка політичного процесу є такою, що виникають нові явища, які раніше не відбувалися в історії. Відповідно, виникає необхідність їхнього дослідження. Світ розвивається набагато швидше, аніж здатний описати ці зміни понятійний апарат (Динис, 2016).

До недавнього часу всесвітня мережа виступала у якості інформаційного дже-

рела. На сьогодні інтернет став платформою агресивних інформаційно-пропагандистських протистоянь. Інтернет-ресурси швидко посіли домінуюче положення в сенсі здійснення впливу на громадську свідомість. Така інформація швидкими темпами розповсюджується і стає затребуваною в суспільстві. Головним завданням інформаційної війни є отримання контролю над зміною суспільної свідомості, світогляду, суспільних відносин, ставлення до держави. Найбільшою небезпекою в даному випадку є підпорядкування власної волі чужій, а для держави це, звісно, втрата незалежності.

Серед найпоширеніших методів інформаційно-психологічної війни виокремлюють: дезінформування, поширення чуток, пропаганду, психологічний тиск. Провідною в даному арсеналі є пропаганда, яка передбачає поширення в масовій свідомості певної ідеології.

Наукову розвідку пропаганди здійснив Г. Ласуелл, трактуючи її як особливий вид зброї, що впливає на моральний стан ворога. Визначальною метою пропаганди дослідник називає: сприяння виникненню ненависті до ворога; підтримку дружніх відносин із союзниками; підтримку дружніх відносин з нейтральними державами; намагання співпрацювати з ними; деморалізацію супротивника (Ласвель, 1929).

Дезінформація передбачає подання неправдивої інформації. Це, фактично, цілеспрямоване введення в оману з метою виставити ворога в невігідному для нього світлі, створення його негативного образу.

Метою диверсифікації є розпорошення уваги громадськості на штучно створені проблеми, а отже, її зміщення від справді важливих політичних і економічних питань. Головними формами виступають дестабілізація становища в державі: ведення заходів, спрямованих проти офіційного курсу влади, ініціювання різних судових процесів.

Ефективним методом впливу на суспільну свідомість є здійснення психологічного тиску. Цей метод передбачає використання погроз, шантажу, репресій, вбивств та інших злочинів, донесення до певного учасника інформації відносно реальних або штучно створених загроз або ймовірної небезпеки, а також здійснення терористичних актів.

В Україні серед найпоширеніших способів здійснення психологічного тиску став телефонний тероризм. У даному випадку телефоном повідомляється про мінування одного з громадських місць. Серед розповсюджених технологій тиску слід виокремити: політичні ігри, маніпулятивні дії, шахрайство, провокації, чулки.

Як відзначає Г. Ласуелл, відсутність інформації відразу компенсується чулками. Вони є невід'ємною технологією інформаційної війни. Автор констатує високу вірогідність закону про можливість вакууму інформації: коли її не дають офіційні джерела, вона тут же з'являється в неофіційних каналах (Ласвель, 1929).

Слід наголосити, що всі вищезазначені методи застосовуються в ході агресії проти нашої держави. Також встановлено, що російські медіа-фахівці застосовують й інші методи впливу на телеаудиторію: поширення напівправдивої інформації, показують сцени вбивств для створення образу ворога у громадській свідомості, яким визначається українська влада, використовують технологію «25-го кадру» [7].

Дана проблема ускладнюється відсутністю наявних ефективних заходів протидії такому різновиду гібридної війни як інформаційна війна. Таким чином, переможцем інформаційної війни стає той, хто буде застосовувати більш ефективні технології. Несвоєчасне реагування на виклики інформаційної війни може мати надзвичайно деструктивні наслідки для будь-якої держави. Саме тому дуже важливо досліджувати дану тему, що дозволить не лише розуміти сутніс-

ний зміст, але й ефективно протистояти цьому негативному явищу.

Головна небезпека гібридної війни полягає у відсутності меж при застосуванні засобів ведення війни. Учасники гібридної війни у гонитві за досягненням своїх цілей не гребують ніякими засобами. Крім того, в умовах ведення гібридної війни незрозумілими виявляються часові терміни її початку і завершення, непередбачуваний подальший розвиток подій. Важко спрогнозувати зміну етапів від ескалації до затухання гібридної війни.

Термін «гібридна війна» набув актуальності такого рівня, що на даний час західні науковці занесли його до офіційного переліку військової політики Заходу. Наприклад, на саміті НАТО 2014 року ухвалено рішення стосовно необхідності розробки заходів протидії через прогнози щодо ймовірного розгортання гібридної війни, при веденні якої застосовується ряд взаємопов'язаних відкритих і замкнених військових, воєнізованих та цивільних заходів (Бєдрицкий, 2003).

Українські та іноземні фахівці, які досліджували військові конфлікти, впевнені, що силове захоплення Криму і війна на сході України були здійснені Росією шляхом поєднання традиційних і нетрадиційних методів ведення війни, а саме здійснення економічного тиску супроводжувалося залученням регулярних військ РФ. До даних методів необхідно додати добре організовану пропагандистську кампанію, блокування рішень у міжнародних організаціях. Дії Росії додали важливі визначальні методики до дискусій з проблематики гібридної війни (Динис, 2016).

Стосовно організації гібридної війни, слід наголосити, що вона має латентний характер. Окремі структурні елементи діють незалежно один від одного, що не дозволяє належним чином протидіяти нападнику, оскільки важко визначити ворожий центр.

Засоби ведення гібридної війни можуть використовуватися у військових та мирних умовах. Це дає широкі можливості для нападника стосовно учасника протистояння, на якого спрямовані агресивні дії. Для держави, на яку здійснюється напад, можливості протистояння ускладнюються. Засоби гібридної війни можуть бути розраховані на провокативні дії, які відповідають інтересам агресора.

Засоби ведення гібридної війни поставили питання стосовно розробки ефективних методів протидії і захисту власних державних інтересів. На сьогодні невизначеною залишається стратегія дій держави, яка зазнала нападу.

Першочергове завдання гібридного наступу полягає у здійсненні виклику для держави, проти якої він ведеться. Дуже часто зусилля агресора спрямовані на усунення уряду. Характерною ознакою гібридної війни є створення ситуації невизначеності довкола процесу, який відбувається, а також його організатора.

Особливістю гібридної війни є відсутність можливості встановлення відповідальної сторони, а отже, втрачається нагода розгляду протиправних дій у суді. На жаль, сьогодні інформаційна війна стає звичним різновидом відносин між державами. За допомогою заперечення чи викривлення фактів можна легко маніпулювати населенням. Отже, інформаційну війну можна розглядати як одну з передумов для гібридної війни (Динис, 2016).

Враховуючи нетрадиційність методів гібридної війни, доречним видається принципово новий погляд щодо розробки засобів протидії цьому деструктивному процесу. Необхідно активно розробляти інформаційні технології протидії, долучати економічні засоби, створювати антипропагандистські розробки. Також дуже важливо для визначення найбільш ефективного способу створення системи захисту усвідомлювати слабкі сторони країни, проти

якої буде використано або уже ведеться гібридна війна (Hoffman, 2011).

Якісна реалізація державної влади безпосередньо залежить від ефективності процесу комунікації між окремими структурними підрозділами і від залучення громадськості до ухвалення державних рішень. Разом з тим, попри більшу ефективність безпосередніх інфокомунікацій, у суспільстві громадська думка формується, насамперед, під опосередкованим впливом ЗМК (Ласвель, 1929).

Необхідно організувати взаємодію всіх учасників інформаційного простору для розробки комплексних заходів, спрямованих на захист національної безпеки держави. Доречним видається створення системи, яка б координувала заходи саме інформаційно-психологічної протидії іноземним впливам, активне залучен-

ня громадських організацій, ЗМІ, експертів.

Діяльність такої системи має бути забезпечена відповідною законодавчою, організаційною, фінансовою, методологічною та матеріально-технічною підтримкою з боку держави (Почепцов, 2000).

Висновки

Доводиться констатувати, що в даному проблемному полі не розроблено ефективних засобів протидії інформаційним атакам як структурним компонентам гібридної війни. З цього ми можемо зробити висновки про взаємний вплив інформаційного протистояння і технологій протидії йому. Нерелевантна відповідь інформаційним загрозам може бути загрозою національній безпеці держави. Необхідно своєчасно здійснювати антипропагандистські заходи .

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

1. Арзуманян Р.В. Определение войны в 21 веке. Обзор XXI ежегодной конференции по стратегии Института стратегических исследований Армейского военного колледжа, 6-8 апреля 2010. Ереван, 2011. 60 с.
2. Бедрицкий А.В. Эволюция американской концепции информационной войны. Аналитические обзоры РИСИ. 2003. Вып. 3. С. 26.
3. Динис Г. Сучасні гібридні збройні конфлікти (приклад агресії Російської Федерації проти України). Геополітика України: історія та сучасність. 2016. Вып. 2. С. 108-112.
4. Ласвель Г. Техника пропаганды в мировой войне. Москва, Ленинград : Государственное издательство, 1929. 200 с.
5. Маклюэн Г.М. Понимание медиа: Внешние расширения человека. Москва : Гиперборея, Кучково поле, 2007. 464 с.
6. Почепцов Г. Г. Психологические войны. Москва : Рефл-бук; Киев : Ваклер, 2000. 528 с.
7. У СБУ заявили, що російські канали застосовують проти телеглядачів 25-й кадр. ТСН. URL: <http://tsn.ua/politika/u-sbuzayavili-scho-rosiyski-kanali-zastosovuyut-protiteglyadachiv-25-y-kadr-350517.htm>.
8. Hoffman F.G. Hybrid vs. compound war. Armed Forces Journal. 2009. URL: <http://armedforcesjournal.com/hybrid-vs-compound-war/>.
9. Hoffman F. G. Future Threats and Strategic Thinking. Unity Journal. 2011. URL: https://www.inUnityjournal.com/article/34/Future_Threats_and_Strategic_Thinking/.

REFERENCES

1. Arzumanyan, R.V. (2011). *Opredelenie voyny v 21 veke. Obzor XXI ezhegodnoy konferentsii po strategii Instituta strategicheskikh issledovaniy Armeyskogo voennogo kolledzha, 6-8 aprelya 2010* [The definition of war in the 21st century. Review of the XXI Annual Strategy Conference of the Institute for Strategic Studies of the Army Military College, April 6-8]. Yerevan [in Russian]
2. Bedritskiy, A.V. (2003). Evolyutsiya amerikanskoy kontseptsii informatsionnoy voyny [The evolution of the American concept of information warfare]. *Analiticheskie obzory RISI – RISS Analytical Reviews*, 3, 26 [in Russian].
3. Dynys, H. (2016). Suchasni hibrydni zbrojni konflikty (pryklad ahresii Rosiiskoi Federatsii proty Ukrainy) [Modern hybrid armed conflicts (examples of aggression of the Russian Federation against Ukraine)]. *Heopolityka Ukrainy: istoriia ta suchasnist – Geopolitics of Ukraine: history and modern times*, 2, 108-112 [in Ukrainian].
4. Lasvel, G. (1929). *Tekhnika propagandy v mirovoy voyne* [Propaganda technique in the World War]. Moskva, Leningrad: Gosudarstvennoe izdatelstvo [in Russian].
5. Maklyuen, G.M. (2007). *Ponimanie media: Vneshnie rasshireniya cheloveka* [Understanding Media: The Extensions of Man]. Moskva: Giperboreya, Kuchkovo pole [in Russian].

6. Pocheptsov, G. G. (2000). *Psikhologicheskie voyny [Psychological wars]*. Moskva: Refl-buk; Kyiv: Vakler [in Russian].
7. U SBU zaiavyly, shcho rosiiski kanaly zastosovuyut proty telehliadachiv 25-y kadr [The SBU said that the Russian channels used the 25th frame against viewers.]. TSN. Retrieved from <http://tsn.ua/politika/u-sbuzayavili-scho-rosiyski-kanali-zastosovuyut-protiteleglyadachiv-25-y-kadr-350517.htm>.
8. Hoffman, F.G. (2009). Hybrid vs. compound war. *Armed Forces Journal*. Retrieved from <http://armedforcesjournal.com/hybrid-vs-compound-war/>.
9. Hoffman, F. G. (2011). Future Threats and Strategic Thinking. *Unity Journal*. Retrieved from https://www.inUnityjournal.com/article/34/Future_Threats_and_Strategic_Thinking/.

Поліщук Олег Олександрович

Кандидат політичних наук
Харківський національний педагогічний університет
імені Г.С. Сковороди
61000, Харків, вул. Валентинівська, 2

Email: olegpolishuk@ukr.net

Polishchuk Oleg

Ph.D. of Political Sciences
H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University
2, Valentynivska str., Kharkiv, 61000, Ukraine

ORCID: 0000-0001-5438-7763

Цитування: Поліщук О. О. Міжнародні відносини у 21 столітті: місце і роль України. Науково-теоретичний альманах «Грані». 2019. Т. 22, № 9-10. С.37-43.

Citation: Polishchuk, O.O. (2019). Mizhnarodni vidnosyny u 21 stolitti: mistse i rol Ukrainy [International relations in 21 century: the place and role Ukraine]. *Scientific and theoretical almanac «Grani», 22 (9-10), 37-43.*

Стаття надійшла / Article arrived: 15.08.2019

Схвалено до друку / Accepted: 20.09.2019